

УДК 908(477.65) “1939”:[329.15:35.078.18]

С. В. Проскурова*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка***АМБІВАЛЕНТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ
ПРО КОМУНІСТИЧНУ МИНУВШИНУ****(до 80-річчя утворення Кіровоградської області)**

Статтю присвячено аналізу амбівалентності історичної пам'яті українців щодо тоталітарного минулого України. Одним із прикладів рецидивів конформізму в оцінках комуністичної спадщини є традиційні практики відзначення “круглих дат” утворення області (1939 р.) На думку автора, одним із найбільш дієвих, перспективних методів деконструкції радянського спадку і декомунізації свідомості українців є метод усної історії, який дає можливість відтворити реалії повсякдення тоталітарної епохи. Зокрема, йдеться про ефективність методу біографічного інтерв'ю для розуміння механізмів трансформації радянської еліти наприкінці 80-х – в 90-х роках минулого сторіччя в еліту українську, про роль місцевих еліт в культурних процесах області, їхню еволюцію від сервілізму щодо чинної системи, до усвідомлення місії обстоювати інтереси української нації. Проблему амбівалентності історичної пам'яті розглянуто з перспективи переосмислення окремих фактів, явищ, персоналій культурної спадковості та крайової ідентичності.

Ключові слова: Кіровоградська область, історична пам'ять, усна історія, радянське минуле, амбівалентність.

Святкування чергових ювілеїв створення Кіровоградської області 1994, 1999, 2004, 2009, 2014 рр. на обласному і Всеукраїнському рівні відбивають сталу тенденцію амбівалентності в пам'ятевій ситуації посткомуністичної України. Навряд чи організатори святкових заходів та ритуалів, представники інтелектуальної еліти регіону, у своїй більшості перебувають в полоні радянських стереотипів і міфів про “розвиток матеріально-технічної бази міста і області”, “покращення добробуту населення”, “поліпшення управління територіями”, “удосконалення структури керівних органів та наближення їх до трудових колективів”.

Імовірно вони утримуються від критичного осмислення комуністичної спадщини протягом 1939–1991 років, побоюючись травмувати ще живих і зашкодити пам'яті померлих свідків і активних учасників комуністичного будівництва.

Консенсус, конформність в оцінках комуністичної минувшини *домінує*, чи має місце і нині. Про це, зокрема, свідчать окремі виступи на обласній науково-красназничій конференції “Центральноукраїнський край: історія й особистості”, присвяченій 80-й річниці утворення Кіровоградської області. Загальній україноцентричній тональності конференції дисонували окремі доповіді, сповнені апологетики комуністичних реалій, ностальгії за радянським минулим... У цілому

вони віддзеркалюють особливості функціонування української колективної пам'яті про тоталітарні часи. Адам Міхнік мав рацію, стверджуючи, що шлях від комунізму до демократії це не прогулянка проспектом і проблеми в кожній країні неминучі [1]. Можливо не всі погодяться з моїм переконанням необхідності переосмислення не тільки формату відзначення ювілеїв будь яких подій, пов'язаних із комуністичним минулим, а й самого минулого. Це стосується і персоналій.

Кільком поколінням українців випало жити у Радянському Союзі. У них був дуже обмежений вибір життєвої позиції – називатися радянськими людьми і будувати “комуністичне майбутнє” у злагоді із системою, або відстоювати українську ідентичність, виступити проти системи, бути дисидентами. Проте, навіть називаючи і усвідомлюючи себе радянськими людьми, (позаяк національна ідентичність перебувала у більшості в латентному стані), у своєму повсякденні люди мало переймалися темами, які промовляли зі шпальт обласних газет “Кіровоградська правда” і “Молодий комунар”: “Торжество ідей Леніна і Великого Жовтня”, “Боротьба за мир в усьому світі”, “Прекрасне комуністичне майбутнє”, “Інтернаціональний обов'язок”, “Освоєння цілини”, чи ще якась кампанія, на кшталт, “Економія мусить бути економною” доби перестройки... Для багатьох це був матеріал для обговорення “на кухнях”, хтось слухав “голоси” “з-за бугра”...

Як і що ми згадуємо про часи і персоналії комуністичного минулого?

На паралелі зі пам'ятевою націонал-соціалістичною спадщиною українських істориків надихають міркування Ханни Арендт, історика, філософа, журналіста, автора світових бестселерів “Люди за темних часів”, “Джерела тоталітаризму”. Мені особисто імponує логічний хід російського поета Ю. Нестеренка у вірші “Держава” [2]:

*Ах, какая была держава!
А, какие в ней люди были!
Как торжественно-величаво
Звуки гимна над миром плыли...
...А какие звенели песни!
Как от них расправлялись плечи!...
...И о чести, и об отваге,
И о верном, надежном друге...
И алели над нами флаги
С черной свастикой в белом круге.*

Німецький дослідник історичної пам'яті Лутц Нітхаммер знайомить нас із власним досвідом використання усних джерел для реконструкції націонал-соціалістичної епохи. Вчений застосовував біографічні інтерв'ю не тільки ретроспективно: для розуміння попереднього життєвого і політичного досвіду, який став вирішальним у формуванні характерних рис різних поколінь і угруповань німецької еліти, а й проспективно: що відбувалося з представниками еліти в майбутньому [3, с. 14–17]. Гадаю досвід пошуку та інтерпретації усної історії націонал-соціалістичної минувшини може бути корисним не лише для реконструкцій радянської епохи і розуміння, як формувалися радянські еліти, а й для розуміння їхньої трансформації наприкінці 1980-х – в 1990-х роках в українські еліти.

Відома польська дослідниця українського дискурсу національної ідентичності, Оля Гнатюк, характеризуючи роль української еліти в культурних процесах на зламі 1980-х і 1990-х рр., зауважує на притаманній їй сервілізм щодо чинної системи аж до кінця 1990 року. Тим часом, кількість публікацій поза цензурою зростала. На думку автора “це спричинювало, а може, навіть, і полегшувало дрейфування в напрямку звільнення від того, кого ще вважали легітимною владою, – комуністичної партії” [4, с. 100].

Це повною мірою відбиває процеси пошуку і утвердження національної ідентичності в середовищі кіровоградських інтелектуалів, які стали “поборниками національного відродження взявши на себе завдання обстоювати інтереси українського народу” [4, с. 100]. Переконана, що роль кіровоградських еліт в декомунізації і українізації нашого регіону заслуговує на окрему наукову розвідку. Багатьох із названих персоналій немає в живих, низький уклін їм і світла пам’ять. Поет В. Гончаренко, літератор М. Смоленчук, літератор і викладач Л. Куценко, красналиця С. Шевченко, археолог Н. Бокій, академік Л. Фільштейн – філологи, історики, журналісти, митці.

На пам’ять приходять творчі доробки, культурні ініціативи і проекти, які спрямували поступ Кіровоградської області в напрямку звільнення від комуністичного минулого: поезія В. Гончаренка, проза М. Смоленчука, літературознавчі праці Л. Куценка, розвиток видавничої справи, створення газети “Народне слово”, видань “Віче”, “Слисавет” (В. Панченко, В. М’ятович, В. Погрібний, С. Янчуков, Б. Куманський, М. Шворака, А. Безтака, С. Барабаш), переформатування закладів освіти, зокрема ініціативи спрямовані на впровадження курсів українознавства в загальноосвітній та вищій школі (Т. Бабак, П. Безтака, вчитель В. Каюков), проект української гімназії В. Громового, дискусії 1990-х про зміни топоніміки міста (В. Панченко, С. Шевченко, О. Чуднов), створення осередку Академії економічних наук в Кіровоградській області (Л. Фільштейн), створення осередку МАН в Кіровоградській області (А. Коротков), історико-краєзнавчі дослідження, публіцистика (Г. Гусейнов, С. Янчуков, В. Смотренко, С. Ушакова, В. Шкода, В. Поліщук, С. Шевченко, Л. Гайда, І. Бублик), розвиток архівної справи (О. Бабенко, І. Петренко), бібліотек, музеїв і багато-багато інших великих і малих справ відомих і маловідомих людей.

Нині покійний краєзнавець, журналіст, головний редактор Центрально-Українського видавництва С. Янчуков в інтерв’ю Ользі Степановій 19 червня 2018 року [5] пригадував епізоди власної біографії, водночас, типові і унікальні для свого покоління – майже ровесників області – 1938–1939 рр. народження. Лейтмотивом інтерв’ю була думка, що жити взагалі цікаво, якщо вмєш цікаво жити. У його дитячих спогадах, спогадах про батька, який зазнав поневірянь через перебування у німецькому полоні, про навчання в зросійщених школі і інституті, про службу в армії, про близьке оточення, кумирів юності – відповідь, чому він обрав українську ідентичність, коли вона була незручною, чому розпрощався з комуністичною ідеологією, своєрідним щепленням проти якої були родинні історії, кращі літературні і кіно зразки, щодо яких у Станіслава Миколайовича був тонкий смак і чуття. З 1991 року життя С. М. Янчукова набуло нового сенсу – служінню українському книговидавництву, пошуку актуальних літературних тем, краєзнавчих розвідок, талановитих авторів. Але навіть він не наважився сказати

всієї правди про комуністичні часи в біографічних нарисах про очільників Кіровоградської області, виданих до 65-річчя утворення області [6, с. 64], напевне, щоб нікого не образити. А втім, очільники області в різні періоди радянського минулого так чи інакше були причетні до політики партії і комсомолу на наших теренах. Окремі з них намагалися пом'якшити болісні для соціуму директиви “згори”, але протидіяти їм не могли, якими б “досвідченими і високопрофесійними керівниками” вони не були. В. М'ятович на сторінках свого сатиричного роману [7] гротескно змальовує психологічні типажі колишньої кіровоградської партійної номенклатури і неприйняття окремими її представниками сучасної української дійсності.

Аналіз реалій повсякденного життя радянської доби дозволяє зрозуміти, як у пліні життя люди реагували на залежність життєвих обставин від партійних директив, від соціальних і політичних змін, від умов війни і повоєнного часу, досвіду праці, соціальних відносин, сусідських, родинних, стратегій виживання. Недаремно Л. Нітхаммер порівнює метод біографічного інтерв'ю з методом психоаналізу, спільною рисою яких є біографічна суб'єктивність [3, с. 23].

Як ставитися до земляків, які були символами радянської доби: героїв Соціалістичної праці, орденоносців, заслужених працівників в різних галузях? О. Гіталов, Л. Шліфер, В. Сухомлинський, та багато інших. Як ретранслювати історичну пам'ять про них? Їх свого часу використовували для пропаганди соціалістичного способу життя, створюючи пантеон героїв, підправляючи їхні біографії, портретні характеристики, міфологізуючи, спотворюючи реальність. Земляк однієї з місцевих знаменитостей в інтерв'ю запитав: “А що Вам розказувати про нього, що в книжках написано, чи як було насправді?” Сама неодноразово стикалася в польових умовах з труднощами і проблемами, на які вказує й Л. Нітхаммер: пам'ять і взаємодія в контексті інтерв'ю, репрезентативність і нарративність тексту, психологічні аспекти запам'ятовування (активна пам'ять, повне забуття, латентні спогади). Лише шляхом зіставлення кількох спогадів можемо наблизитися до істини [3, с. 17, 18, 24].

Результати “стабільного розвитку народногосподарського комплексу та соціальної сфери” регіону свого часу неодноразово фахово аналізував у своїх соціально-економічних дослідженнях і публічних виступах Л. М. Фільштейн (1926–2018), доктор економічних наук, професор, академік, заслужений працівник освіти України, почесний громадянин міста, причетний до створення 1987 року економічного факультету Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування. Трудову діяльність розпочав 1947 року і все життя працював в Кіровоградській області, учасник Другої світової війни, мав нагороди. Доробок вченого – майже 400 наукових праць, Почесна грамота Верховної Ради “За особливі заслуги перед українським народом”.

В інтерв'ю Ю. Лісніченку 14 червня 2016 року [8], вчений розповів про своє життя. Народився в Устинівці Кіровоградської області, добре запам'ятав Голодомор 1932–1933 рр. Середню освіту здобував в українському класі школи № 18 м. Зінов'євська. На початку війни Леонід Михайлович з мамою зобов'язані життям відступаючим червоноармійцям, які порадили відходити з ними, з огляду на єврейство. Гадаю, Леонід Михайлович чудово усвідомлював злочин радянської влади, яка не поінформувала єврейську громаду міста про смертельну небезпеку,

яка очікувала євреїв з приходом німців. Незважаючи на відстрочку від призову на військову службу, пішов до військкомату і записався добровольцем. Служив у піхоті, закінчив школу снайперів, служив у кулеметному батальйоні. Брав участь у звільненні Півдня України і Молдови, був контужений, потрапив до шпиталю. Після війни повернувся до Кіровограда.

Спогади Леоніда Михайловича про сім'ю, друзів, навчання, воєнні роки, професійне становлення дозволяють зрозуміти принципову позицію щодо української ідентичності, щире визнання українського суверенітету. У публічних виступах Леонід Михайлович наполягав на необхідності відстоювати економічні інтереси України, на відповідальності за економічний розвиток регіону.

Наведені інтерв'ю дозволяють збагнути, які саме індивідуальні спогади очевидців про радянське минуле визначили їхню подальшу долю в незалежній Україні. Усна історія з індивідуальним підходом до біографій здатна зруйнувати і поставити під сумнів колективну пам'ять, яка ґрунтується на витісненні і забутті, на що зауважує Л. Нітхаммер у передмові до російського видання “Вопросов к немецкой памяти” [3, с. 7, 8].

Обмеженість, або й повна відсутність усної історичних джерел у радянську добу, мали би спонукати істориків надолужити втрачене і почати формувати важливу джерелознавчу основу для сучасних і майбутніх досліджень. Адже зібрані на теренах Кіровоградщини упродовж 2006–2019 років усні джерела містять унікальну інформацію, яка відсутня в інших видах джерел [9, 10, 11, 12, 16]. Факультет історії та права ЦДПУ імені В. Винниченка протягом 2007–2018 рр. також активно долучився до фіксації джерел усної історії. Було зібрано понад 400 інтерв'ю з мешканцями населених пунктів Кіровоградської області різноманітної тематики: голод 1946–1947 рр., репресії проти селян та інтелігенції, спорудження великих радянських новобудов, переселення у зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища, затоплені села, техногенні аварії, Чорнобиль, реалії повсякденної історії навчальних закладів у повоєнну епоху, Майдан, російсько-українська війна [9, 10, 11, 12].

Сучасний історик, етнолог, краєзнавець, музейний працівник може з їхньою допомогою реконструювати радянську повсякденну історію мешканців Кіровоградської області і прослідкувати зміни, які відбулися в ментальності, орієнтаціях та мотиваціях українців на початку 90-х років ХХ ст. зі здобуттям Україною незалежності.

Кіровоградська область як мультикультурний регіон має свої історичні та ментальні особливості. Усна історія Кіровоградщини ХХ ст. цікава з погляду виявлення культурної спадковості й крайової ідентичності. Актуальність історичної проблематики ХХ ст. на території краю спонукає до пошуку й застосування новітніх методів для вивчення соціальних аспектів людської діяльності, серед яких першість належить методу усної історії.

Французький дослідник історичної пам'яті Жорж Мінк зауважує на те, що “в колективній пам'яті нас цікавить точка зустрічі між усіма видами зображень минувшини, що їх поділяють люди (спогади і набуті знання) і цілеспрямованими розповідями про історію, тобто про історичну пам'ять (відмінну від історичної науки), а також придатність цієї пам'яті до реактивації та використання в поточних справах” [13, с. 23]. З біографічними інтерв'ю відомих людей можна ознайомитися

в мережі інтернету, вони певною мірою доступні загалу. А які спогади про комуністичну добу у пересічних людей, так званої, “мовчазної більшості”, “строителей коммунизма”, як їх іронічно називали окремі представники партійної номенклатури? З моєї ініціативи в 2016–2018 рр. студенти кількох факультетів нашого Університету під час опанування ними міжфакультетського курсу “Історія та культура України” отримали завдання з самостійної роботи взяти інтерв’ю про повсякденне життя пересічної української сім’ї у очевидців доби застою. Основоположник методу усної історії Пол Томпсон високо оцінював виховне значення подібних наукових проєктів із залученням студентів, які є сплавом “дослідження й викладання, у результаті чого підвищується якість і того й іншого” [14, с. 71–84]

Студенти опитали своїх рідних, або знайомих – свідків періоду “застою”. Звісно, вони по-різному поставилися до завдання. Було кілька дуже цікавих інтерв’ю і самі результати були несподівані. Оповідачі, які не виступають ні адвокатами, ні обвинувачами того часу, пригадують повсякденні реалії брежнєвських часів, відомі тим, хто “родом із совка”, і практично невідомі молоді: про ціни на продукти, зарплати, товарне забезпечення (дефіцит, черги, торгівлю “з-під поли”, форцовку, повну відсутність окремих товарів, “толкучка”), про повсякденне і святкове харчування (домінування простих страв, панування на святковому столі котлет, салатів “олів’є”, “сніжок”), про “сірий, невиразний одяг, який дуже відставав від моди”, про комуністичні практики святкувань Першотравня, Дня Перемоги та річниці Жовтневої революції. “Щоб якось урізноманітнити життя людей та показати світу, як ми щасливо живемо. Жінки демонстрували свої нові наряди, а чоловіки в підвороттях випивали”. “Музику слухали тільки радянську, гарну музику можна було послухати на радіостанції ВВС, але її спеціально забивали шумами. Примушували виписувати журнали і газети, які всі були однакові” (записав В. Андреев зі слів бабусі – Марченко Н. М., 1956 р. н., держслужбовця). Юлія Орлик під час інтерв’ю з В. Д. Колесник, 1956 р. н. дізналася про поїздки до столиці СРСР Москви за продуктовими і промисловими товарами: чобітьми, верхнім одягом, апельсинами, цукерками. В. Андреев – про дефіцит “путівок” і відпочинок радянських людей “дикунами” на морях і в Карпатах, про поїздки за кордон заради закупівлі дефіцитних і модних речей тільки в країні соціалістичного табору і тільки у супроводі представника КДБ, про те, що, хоч і пропагували інтернаціоналізм, але були ксенофобами й расистами.

Студентка мистецького факультету Вікторія Слющенко не лише опитала свого дідуся – Рокчєєва В. М., 1949 р. н., слюсаря, а й зобразила портрети епохи застою в карикатурах. Заслужують на увагу висновки, до яких приходять студентка: “Стабільне життя, регулярна виплата заробітної плати, пенсій, стипендій, безкоштовне медичне обслуговування, освіта... проте застій в розвитку культурного життя тягне всі позитивні здобутки на дно. Спочатку все здається добре, і життя є безтурботним, але в майбутньому суспільству хочеться розвиватися, вивчати щось нове, створювати щось модерне, але в період застою радянський народ всього цього був позбавлений”. Зрілі висновки молодої людини, майбутнього художника, відображають позитивну тенденцію в соціальних орієнтаціях молоді, народженої вже в незалежній Україні.

На жаль, багато хто з сучасників ідеалізує епоху застою, наче не відає, що вона була продовженням життя тоталітарної системи, нездатної до еволюції. Цікавий підхід у дискусії з власною бабусею застосував випускник факультету історії та права Андрій Рудь. Він запитав, в які часи радянської епохи вона б мріяла повернутися, якби могла. Бабуся, яка до того критикувала сучасну українську дійсність, задумалась і категорично відмовилася повертатися в радянські 1950-ті, й 70-ті, і, навіть, 80-ті.

Звернімося до історичної радянської хроніки подій тільки одного 1947 року: 7 січня 1947 року Міністерство держбезпеки УРСР повідомляє МДБ СРСР і ЦК КП(б)У про важкий продовольчий стан низки колгоспів Кіровоградської області, а 15 вересня Кіровоградський Обком КП(б)У надіслав секретарю ЦК КП(б)У Лазарю Кагановичу звіт про політичні настрої населення. Відмічалось, що в період виконання плану хлібозаготівель в області зафіксована активізація антирадянської агітації (“ворожих елементів”, які в окремих випадках проявляли активні дії) [16, с. 246]. Доли необачних земляків в ті часи не позаздриш: В Лозоватській сільраді Новопржеського району колгоспник М. Горбенко у розмові з селянами заявив: “З якого часу існує радянська влада, то народу життя немає очікувати його немає чого. Що збере, то все вивезуть, а народ знову буде голодати. Далі існувати так не можемо, а при комунізмі буде ще гірше...” Був заарештований. Та ж доля спіткала колгоспника Онуфріївського району М. Баранова, який дозволив собі на загал сказати: “До яких пор будете забирати весь хліб и отдавать Сталину?” [16, с. 13]. В тому ж році 4 червня вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна, невідповідна судова жорстокість якого призвела до засудження тисяч неповнолітніх навіть за незначні порушення [16, с. 246]. Хроніку того часу наповнюють подробицями усні історії очевидців, зібрані І. Петренком [16].

Микола Дорошко у передмові до україномовного видання колективної праці “Європа та її болісні минувшини” зауважує на необхідності відновлення історичної пам’яті та національної свідомості, позаяк протилежні оцінки тоталітарної спадщини дезорієнтують, розділяють суспільство і підважують національну солідарність [13, с. 9].

Історик констатує позитивні результати засудження комуністичних режимів, аналогічних гітлерівському з боку представників колишніх комуністичних країн в ПАРЄ [13, с. 9]. “Політичні лідери країн Заходу мають підтримати таку оцінку комунізму заради спокути “ялтинського гріха 1945 р. ” Зробити цей крок варто тому, що в більшості держав пострадянського простору злочини сталінського тоталітарного режиму не засуджено, а його головного архітектора, принаймні в сучасній Росії, називають уже не кривавим диктатором, а ефективним менеджером, який задля перетворення СРСР на наддержаву, пожертвував життями мільйонів людей” [13, с. 10].

Жорж Мінк, розмірковуючи про “болісні” минувшини Європи, попереджає, що маніпулювання історією і пам’яттю може бути пов’язане з прагненням декого з тих, хто скоював масові злочини (і можемо припустити, їхніх нащадків) часто – густо досі лишається при владі, “стерти сліди”.

“Таке маніпулювання немовби стає продовженням злочину, але вже за умов, коли життя знову стало “нормальним”. Воно виявляється в незліченних формах, як-от фальсифікація подій, ліквідація доказів”. [13, с. 15]. Ці висновки стосуються не тільки історичної пам’яті про Голодомор 1932–1933 рр. і сталінські репресії проти українців, а й про злочини радянської влади воєнної і повоєнної історії, зокрема, голоду 1946–1947 рр., депортацій, другої хвилі політичних репресій тоталітарної держави проти українців 1972 р., які не припинялися до самого розвалу Радянської держави.

У Резолюції ПАРЄ 2006 року (Дос. 10765), складеної на основі доповіді Йорана Ліндбада, “Про заходи з ліквідації спадку тоталітарних режимів”, йдеться про “доконечність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів” [13, с. 29].

Автор висновків до резолюції Й. Ліндбад стверджує “Хоч би де і хоч би в який час в Європі або в інших місцях впроваджувалася комуністична ідеологія, вона завжди вела до масового терору, злочинів і масштабних порушень прав людини. Будь який аналіз наслідків застосування цієї ідеології може лише констатувати аналогію з наслідками іншої ідеології ХХ ст. – нацизму”.

Революція Гідності суттєво прискорила підбиття підсумків комуністичного минулого в ім’я демократичного очищення України. Український Інститут національної пам’яті протягом 2014–2019 рр. активно долучився до заходів декомунізації Кіровоградської області.

“Я люблю свою країну, але люблю її без ілюзій. Я прекрасно знаю, що може бути. Але в одному я впевнений. Треба будувати такі інститути, які будуть незалежні навіть в темні часи. Тому що все можливо” – ці слова Адама Міхніка, адресовані Польщі, можна застосувати і для України [1]. Ми запізно прощаємося з амбівалентністю історичної пам’яті щодо комуністичного минулого. Усвідомлення невідворотності демократичного поступу, остаточне і безумовне прощання з тоталітарним минулим не має альтернативи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Публічна* бесіда з А. Міхніком в клубі Bilingua 30 жовтня 2008 р. в рамках проекту “Публичные лекции Полит.ру” за сприяння Міжнародного товариства “Меморіал”.
2. *Нестеренко Ю.* Держава. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.politikan.com.ua>.
3. *Нитхаммер Л.* Вопросы к немецкой памяти. Статьи по устной истории / Пер. С нем. – М.: Новое издательство, 2012. – 536 с.
4. *Гнатюк О.* Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. – К.: Критика, 2005. – 519 с.
5. *Янчуков С.* “Жити треба цікаво”. Інтерв’ю Інтернет-виданню Україна-Центр, 19.06.2018, (Ольга Степанова) на “творчому ранку” у б-ці Д. І. Чижевського.
6. *Янчуков С.* На чолі обласного самоврядування. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – 62 с.
7. *М’ятович В.* Номенклатурний декамерон: роман. – К.: Ярославів Вал, 2016. – 640 с.
8. *Фільштейн Л.* Інтерв’ю “Вечірній газеті” № 23 від 14 червня 2016 року “Життя своє присвятив праці” (Ю. Лісніченко).
9. *Проскурова С.* Усна історія Другої світової війни на Кіровоградщині // Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі. Матеріали міжнародної наукової

- конференції пам'яті Митрополита Андрея Шептицького, 30 лист. 2015 р., м. Київ / За ред. Л. Фінберга. – К.: Дух і літера, 2016. – С. 282–312.
10. **Проскурова С.** Кіровоградська область // Майдан від першої особи. Регіональний вимір. – Випуск 3: у 2 ч. Ч. 1. АР Крим–Луганська обл. / уклад.: О. Білобровець, Л. Бондарук, Т. Ковтунович, Т. Привалко, С. Проскурова, відп. ред. Т. Привалко. – К., 2017. – С. 340–372.
 11. **Проскурова С.** Дослідницький потенціал методу усної історії у вивченні подій Революції Гідності // Наукові записки. – Випуск 23. – Серія: Історичні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2018. – С. 166–171.
 12. **Проскурова С.** Репрезентація теми Голодомору під час викладання суспільних дисциплін у закладах вищої освіти // Міжнародна конференція “Штучні голоди в Україні ХХ століття” / Матеріали конференції. – К., 2018. – С. 510–520.
 13. **Європа** та її болісні минувшини / Автори упор. Жорж Мінк і Лора Неймайер. У співпраці з Паскалем Боннаром. – К.: Ніка-центр, 2009. – 265 с.
 14. **Томпсон П.** Голос прошлого: устная история. – М.: Весь Мир, 2003. – 368 с.
 15. **Повоєння** Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія. У 3 частинах. Частина 3. – К., 2010. – 336 с.
 16. **Петренко І.** Кіровоградщина повоєнна (1944–1948 рр.). – Кіровоград, 2011. – 336 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Проскурова Світлана Володимирівна – доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, доцент (м. Кропивницький, Україна).

С. В. Проскурова

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

АМБИВАЛЕНТНОСТЬ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ О КОММУНИСТИЧЕСКОМ ПРОШЛОМ

(к 80-летию образования Кировоградской области)

Стаття посвящена анализу амбивалентности исторической памяти украинцев относительно тоталитарного прошлого Украины. Одним из примеров рецидивов конформизма в оценках коммунистического наследия можно назвать традиционные практики празднования “круглых дат” образования области (1939 г.). По мнению автора, одним из наиболее действенных, перспективных методов деконструкции советского наследия и декоммунизации сознания украинцев является метод устной истории, который позволяет воссоздать реалии повседневности тоталитарной эпохи. В частности, речь идет об эффективности метода биографического интервью для понимания механизмов трансформации советской элиты конца 80-х – в 90-х годах прошлого столетия в элиту украинскую, роли местных элит в культурных процессах области, их эволюции от сервиллизма относительно существующей системы до осознания миссии отстаивать интересы украинской нации. Проблема амбивалентности исторической памяти рассматривается в перспективе переосмысления отдельных фактов, явлений, персоналий культурного наследия и местной идентичности.

Ключевые слова: *Кировоградская область, историческая память, устная история, советское прошлое, амбивалентность.*

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Проскурова Светлана Владимировна – доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історических наук, доцент (г. Кропивницький, Україна).

S. V. Proskurova

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

**AMBIVALENCE OF UKRAINIAN HISTORICAL MEMORY
OF COMMUNISTIC PAST**

**(on the occasion of 80th anniversary of establishment
of Kirovograd Oblast)**

This article analyzes ambivalence of Ukrainian historical memory of Ukraine's Communistic past. Recurrent conformism in the assessment of Communistic legacy is represented, among other things, by traditional practices of commemorating "milestone anniversaries" related to the establishment of Kirovograd Oblast (1939). In the author's opinion, oral history is an promising method for deconstruction of Soviet Communistic legacy and further decommunisation of Ukrainian people's perception, which is used to recreate real facts of everyday life during the totalitarian era. Namely, the effectiveness of the biographical interview method in understanding the modus operandi of Soviet elites transformation into Ukrainian elites in the late 1980–90s, the role of local elites in the cultural agenda of the Oblast, their evolution from servility toward the current system to understanding of their mission to defend the interests of the Ukrainian nation. The issue of ambivalence of historical memory has been considered in the context of reinterpretation of separate facts, events or personalia in cultural heritage and regional identity.

Key words: Kirovograd Oblast, historical memory, oral history, Communistic past, Soviet past, ambivalence.

REFERENCES

1. **Publichna** besida z A.Mikhnikom v klubi Bilingua 30 zhovtnia 2008 r. v ramkakh proektu "Publichnyye leksii Polit.ru" za spryiannia Mizhnarodnoho tovarystva "Memorial".
2. **Nesterenko Yu.** Derzhava. – [Elektronnyj resurs]: Rezhim dostupu: <https://www.politikan.com.ua>.
3. **Nitkhammer L.** Voprosy k nemetskoj pamyati. Stat'i po ustnoy istorii / Per. S nem. – M.: Novoye izdatel'stvo, 2012. – 536 s.
4. **Hnatiuk O.** Proshchannia z imperiieiu. Ukrainski dyskusii pro identychnist. – K.: Krytyka, 2005. – 519 s.
5. **Yanchukov S.** Interviu internet vydanniu Ukraina–Tsent, 19.06.2018, "Zhyty treba tsikavo" (Olha Stepanova) na "tvorchomu ranku" u B-tsi D. Chyzhevskoho.
6. **Yanchukov S.** Na choli oblasnoho samovriaduvannia. – Kirovohrad, Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo, 2003. – 62 s.
7. **Miatovych V.** Nomenklaturnyi dekameron: roman / Valerii Miatovych. – K.: Yaroslaviv Val, 2016. – 640 s.
8. **Filshtein L.** Interviu "Vechirni hazeti" № 23 vid 14 chervnia 2016 roku "Zhyttia svoje prysviatyv pratsi" (Iu. Lisnichenko).

9. *Proskurova S.* Usna istoriia Druhoi svitovoi viiny na Kirovohradshchyni // Druha svitova viina ta doli myrnoho naselennia u Skhidnii Yevropi. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii pamiati Mytropolyta Andreia Sheptytskoho, 30 lyst. 2015 r., m. Kyiv. Za red. L. Finberha. – K.: Dukh i litera, 2016. – S. 282–312.
10. *Proskurova S.* Kirovohradaska oblast//Maidan vid pershoi osoby. Rehionalnyi vymir. – Vypusk 3: u 2 ch. Ch. 1. AR Krym–Luhanska obl. / uklad.: O. Bilobrovets, L. Bondaruk, T. Kovtunovych, T. Pryvalko, S. Proskurova, vidp. red. T. Pryvalko. – K., 2017. – S. 340–372.
11. *Proskurova S.* Doslidnytskyi potentsial metodu usnoi istorii u vyvchenni podii Revoliutsii Hidnosti // Naukovi zapysky. – Vypusk 23. – Serii: Istorychni nauky. – Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. – 2018. – С. 166–171.
12. *Proskurova S.* Reprezentatsiia temy Holodomoru pid chas vykladannia suspilnykh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity // Mizhnarodna konferentsiia “Shtuchni holody v Ukraini XX stolittia” / Materialy konferentsii. – K., 2018 – S. 510–520.
13. *Yevropa* ta yii bolisni mynuvshyny / Avtory upor. Zhorzh Mink i Lora Neimaiier. U spivpratsi z Paskalem Bonnarom. – K.: Nika-tsentr, 2009. – 265 s.
14. *Tompson P.* Holos proshloho: ustnaia ystoriia. – M.: Ves Myr, 2003. – 368 s.
15. *Povoienna* Ukraina: narysy sotsialnoi istorii. (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.): Kolektyvna monohrafiia. U 3 chastynakh. Chastyna 3. – K., 2010. – 336 s.
16. *Petrenko I.* Kirovohradshchyna povoienna (1944–1948 rr.). – Kirovohrad, 2011. – 336 s.

ABOUT THE AUTHOR

Proskurova Svitlana Volodymyrivna – associate professor of the Department of History of Ukraine, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Candidate of Sciences (History), Associate Professor (Kropyvnytskyi, Ukraine).